

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός, Διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Βυζαντινής Ιστορίας από το Α.Π.Θ., Δ/ντρια 9^{ου} Γυμνασίου Τρικάλων

Στο πλαίσιο της Ποιοτικής και Μετασχηματιστικής Εκπαίδευσης και εστιάζοντας στον δυναμικό ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς, σκοπός της εκπαίδευσης, της διδασκαλίας και της μάθησης είναι η διαμόρφωση νέων ανθρώπων, εγγραμματισμένων στο μέλλον που φέρουν την ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη και αποτελούν φορείς αλλαγής σε ένα περιβάλλον συνεργασίας, αλληλεπίδρασης και αλληλοκατανόησης. Αυτός ο σκοπός με τους επιμέρους στόχους του, επιτυγχάνεται μέσω της προώθησης της διαπολιτισμικής προσέγγισης των μαθητών/τριών και εκπαιδευτικών και της καλλιέργειας του πολιτιστικού εγγραμματισμού τους.

Στόχος όλης της ανωτέρω εκπαιδευτικής-μορφωτικής διαδικασίας είναι η κινητοποίηση-«κινητροδότηση» των εκπαιδευτικών για αξιοποίηση όλων των μορφών της Πολιτιστικής μας κληρονομιάς ως μέσου για την παροχή μιας εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς στο πλαίσιο της συμπερίληψης για τους μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Επίσης, στην συνειδητοποίηση και μύηση όλων των εμπλεκομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία στην έννοια της πολιτιστικής διπλωματίας ως μέσου προώθησης και κατανόησης μεταξύ ανθρώπων και λαών για ένα βιώσιμο μέλλον. Παράλληλα, στην δημιουργική καλλιέργεια και διάδοση της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς μέσα από παρουσιάσεις, ξεναγήσεις, επιτόπιες επισκέψεις μουσείων και μνημείων και βιωματικές δράσεις.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ μπορεί να επιτευχθεί με δημιουργική προσέγγιση και γνωριμία με το Βυζάντιο, τη μακραίωνη αυτή περίοδο της ιστορίας, και τη διασύνδεσή του με το σήμερα, με τη νεοελληνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα και αυτοσυνειδησία. Στόχοι είναι: - η ανάπτυξη της ιστορικής αυτοσυνειδησίας των μαθητών - η δημιουργική σύνδεση της ιστορικής γνώσης με τα κριτικά ερωτήματα του σήμερα - η εμβάθυνση της αυτογνωσίας των μαθητών μέσω της ιστορικής σπουδής - η απόκτηση θεωρητικής επάρκειας σχετικά με την υπό εξέταση ιστορική περίοδο - η κατανόηση του πολυεπίπεδου

χαρακτήρα της ιστορικής σπουδής, μέσω της κοινωνικής ή πολιτισμικής ιστορίας, - η ενδυνάμωση ερευνητικών δεξιοτήτων, κινητοποίηση σκέψης, φαντασίας, κριτικής ικανότητας και πρωτοβουλίας - η παραγωγή λόγου: συγγραφή πρωτότυπων εργασιών μέσα από τη χρήση κατάλληλης βιβλιογραφίας και μεθοδολογίας - ο σχεδιασμός παρουσίασης; εκλογή και αξιολόγηση των σημαντικών στοιχείων της έρευνας, οργάνωση παρουσίασης με λογική συνοχή, απλότητα και ευκρίνεια καθώς και αισθητική αρτιότητα - η παρουσίαση εργασιών ενώπιον κοινού, χρήση παραστατικών μέσων και προφορικού λόγου, άσκηση ρητορικής - η ανάπτυξη ομαδο-συνεργασίας εντός της σχολικής μονάδας μέσα από δημιουργικές διαδικασίες και πολυεπίπεδες σχέσεις με συμμαθητές και καθηγητή- η καλλιέργεια του Artful thinking, δηλαδή η αναζήτηση καλλιτεχνικής έκφρασης και παρουσίασης, εικαστικές αποτιμήσεις και παρεμβάσεις, - η επαφή των μαθητών με σπουδαίους χώρους πολιτισμού, μουσεία, χώρους τέχνης ώστε δια ζώσης να συνδέσουν τη θεωρία με την πράξη.

Όλο αυτό είναι μια σύνθετη διαδικασία που αναπτύσσει γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, δηλαδή όλους τους τομείς μάθησης, των συμμετεχόντων μαθητών/-τριών, τόσο κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του όσο και κατά τη διάρκεια της υλοποίησής του εναλλακτικού αυτού μαθήματος.

Πιο συγκεκριμένα, τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα μπορούν να είναι τα ακόλουθα: Οι μαθητές/τριες που συμμετέχουν θα είναι σε θέση να: – αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της βυζαντινής περιόδου (γνώσεις) – οργανώνουν μια ερευνητική διαδικασία σε όλα της τα στάδια (γνώσεις) – συσχετίζουν τη βυζαντινή κληρονομιά με τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα (γνώσεις), αναπτύσσουν ερμηνευτική και κριτική ικανότητα στη χρήση των πηγών τους (δεξιότητες) – συνεργάζονται πολύτροπα και πολυεπίπεδα σε ομαδικές ερευνητικές δραστηριότητες (δεξιότητες) – διαχειρίζονται την παρουσίαση της έρευνάς τους (δεξιότητες) – αισθάνονται τις δυσκολίες που προκύπτουν στο πλαίσιο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στο πεδίο της διακυβέρνησης και κοινωνικής οργάνωσης από τη συνύπαρξη πολλών λαών, γλωσσών και πολιτισμών (στάσεις) / – αποδομούν στερεότυπα/προκαταλήψεις σχετικά με το Βυζάντιο (στάσεις) – συζητούν τα πορίσματα της έρευνάς τους με τρόπο θεσμικό και αναπτύσσοντας επιχειρήματα (στάσεις).

Περιγραφή διευκρίνηση: Η περίοδος των Μέσων χρόνων στην ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία και έρευνα περνούσε επί μακρόν σε μια ενδιάμεση κατάσταση λήθης και υποτίμησης. Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες οι ερευνητές έχουν στραφεί προς τη Βυζαντινή περίοδο και ανακαλύπτουν τη σημασία της και παγκόσμια ακτινοβολία της, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους χάραξε τη νεοελληνική συνείδηση. Η Οικουμενικότητα του Βυζαντίου, της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, σε επίπεδο ιστορικό, πολιτισμικό, πνευματικό, δικαιοκτικό και διπλωματικό αναδεικνύεται ολοένα και περισσότερο. Συνάμα διαπιστώνεται πως το Βυζάντιο συνιστά γέφυρα ανάμεσα στην κλασική αρχαιότητα και τη μοντέρνα σκέψη, αλλά και το σταυροδρόμι πολιτισμών, σημείο συνάντησης Δύσης και Ανατολής.

Η οπτική αυτή, εκ μέρους του διδάσκοντος καθηγητή/διδάσκουσας καθηγήτριας, θα δώσει την ευκαιρία στους μαθητές να γνωρίσουν και να παρουσιάσουν μια σειρά από θέματα τα οποία συνιστούν το state of the art στις σημερινές ιστορικές και ανθρωπιστικές σπουδές. Πράγμα που θα επιτρέψει στη μαθητική κοινότητα-μαθητές/τριες, με τρόπο μη συμβατικό, να εξερευνήσουν την υπερχλιετή αυτή ιστορική περίοδο, με τη μεγάλη εσωτερική της εξέλιξη, να την ανακαλύψουν και να την προσοικειωθούν συνδέοντας τα ευρήματά τους με γνώριμες αναφορές και στοιχεία πολιτισμού του σήμερα, με τρόπο κριτικό και δημιουργικό. Θεματικοί Άξονες παρουσιάσεων και εργασιών Βυζαντινής Ιστορίας και Βυζαντινού Πολιτισμού:

1. Ανθρώπινα δικαιώματα και εξανθρωπισμός του δικαίου στη Βυζαντινή περίοδο. Το ζητούμενο εδώ είναι οι μαθητές να ερευνήσουν την εξέλιξη του δικαίου, συγκριτικά με άλλα δίκαια στην εκάστοτε συγχρονία αλλά και να αποτιμήσουν τη συμβολή του βυζαντινού νομικού πολιτισμού στη σύγχρονη κατανόηση του δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Συναφώς ενδιαφέρουν επίσης οι ποινές και η ευρύτερη σωφρονιστική πολιτική.
2. Το Βυζάντιο και οι άλλοι: Πολεμικές αντιπαραθέσεις, φιλία των λαών, διεθνής διπλωματία, και τα εργαλεία της Εξετάζονται οι σχέσεις του Βυζαντίου με τον έξω κόσμο σε όλο το εύρος τους, από την πολεμική αντιπαραθέση και τη χρήση αυτής της επιλογής μέχρι την ανεπτυγμένη διεθνή διπλωματία και τα εργαλεία της. Η ελληνική διπλωματία στο

πλαίσιο του νέου ελληνισμού έχει και σε ποιο βαθμό αφομοιώσει τη βυζαντινή κληρονομιά;

3. Ματιές στη Βυζαντινή Κοινωνία: Λαοί, θρησκείες, γλώσσες, κοινωνικές τάξεις στη Βυζαντινή επικράτεια και τρόποι συνύπαρξης
Παρά το γεγονός ότι η Βυζαντινή περίοδος συνήθως (και μάλιστα σε σχολικό πλαίσιο) εκλαμβάνεται ως μέρος της ελληνικής ιστορίας, στο Βυζάντιο συνυπήρχαν πολλοί λαοί και συνάμα πολιτισμοί, καθώς και θρησκευτικές κοινότητες. Μέσα από μελέτη περιπτώσεων και παραδειγμάτων ερευνάται πώς πραγματωνόταν αυτή η συνύπαρξη. Στη σύνθετη και ανοιχτή κοινωνία που ζούμε σήμερα θα μπορούσαμε εξάλλου να αντλήσουμε έμπνευση και γνώση από κάποια βυζαντινά παραδείγματα;

4. Κοινωνικές δομές, πρόνοια, ιατρική Εδώ ερευνάται ένας βασικός πυλώνας της κοινωνικής ιστορίας. Είχε το Βυζάντιο οργανωμένη πρόνοια, δομές κοινωνικές, οργανωμένη φιλανθρωπία, νοσοκομεία κλπ.; Πώς παρουσιάζεται αυτή η όψη της βυζαντινής κοινωνίας στις πηγές σε σχέση και με άλλες κοινωνίες του χθες ή και του σήμερα; Πώς αναπτυσσόταν η κοινωνική αλληλεγγύη;

5. Τέχνες, γραμματεία, μουσική, παιδεία, πολιτισμός Η θεματική αυτή ενότητα είναι ευρύτατη. Δεν ενδιαφέρει τόσο μια εγκυκλοπαιδικού τύπου προσέγγιση ζητημάτων πολιτισμού, όσο η εξερεύνηση των αντανάκλασεων της βυζαντινής πολιτισμικής κληρονομιάς στο σήμερα, σε όλα τα είδη του λόγου, τις εικαστικές και παραστατικές τέχνες, την αρχιτεκτονική και ασφαλώς τη μουσική. Η θεματική αυτή ενότητα προσφέρεται τόσο για θεωρητικές εισηγήσεις, που θα εξερευνούν πχ. τις επιδράσεις της βυζαντινής τέχνης σε σύγχρονους καλλιτέχνες, όσο και κυρίως για καλλιτεχνικά εργαστήρια των ίδιων των μαθητών που μπορούν να παρουσιάσουν ανάλογα έργα ζωγραφικής, εμπνευσμένα από τη βυζαντινή Τέχνη, ψηφιδωτού ή άλλων ειδών τέχνης. Ειδικά για τον τομέα της μουσικής ζητείται να εξερευνηθεί η διαδρομή και η σχέση της βυζαντινής μουσικής με το δημοτικό τραγούδι, το ρεμπέτικο, το σύγχρονο έντεχνο ελληνικό τραγούδι, αλλά και ακούσματα από άλλους λαούς.

6. Βυζαντινές μορφές: Γνωρίζοντας τη βυζαντινή εποχή μέσα από τις προσωπογραφίες σημαντικών μορφών, τη ζωή, τη σκέψη και τη δράση τους. Η ποικιλία και η ελευθερία διαχείρισης αυτής της θεματικής

ενότητας από σχολεία και μαθητές/ τριες αφήνει πολλά περιθώρια αυτενέργειας και συνάμα είναι πολύ ταιριαστή με τη φάση ψυχοπαιδαγωγικής ανάπτυξης των νεαρότερων παιδιών, καθώς φωτίζει ποικίλες όψεις της πραγματικότητας μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα ανθρώπων. Η σύνδεση των μορφών (ως προτύπων ή και αντιπροτύπων) με το σήμερα είναι μια αυτονόητη αλλά και αβίαστη συνεπαγωγή αυτής της ενότητας.

7. Βυζαντινή φιλοσοφία, λατρεία, πνευματικότητα και αναζητήσεις για το νόημα της ζωής Ο βυζαντινός κόσμος θεωρείται ένας κατεξοχήν πνευματικός κόσμος. Ποιες ήταν οι πνευματικές αναζητήσεις σε διάφορες φάσεις του Βυζαντίου, ποια η σημασία της θρησκείας και της λατρείας για τη ζωή, γιατί οι άνθρωποι παθιάζονταν με την αναζήτηση της αλήθειας, και πώς εκδηλώνεται αυτό κατά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη και την παρουσιαζόμενη ποικιλία. Η αναζήτηση του πνευματικού στοιχείου είναι σημαντική για την κοινωνία σήμερα, επομένως τι θα μπορούσε κανείς να διδαχθεί (θετικά και αρνητικά) από τη βυζαντινή εμπειρία;

8. Ίχνη του Βυζαντίου στην περιοχή της σημερινής Ελλάδας. Επιτόπια έρευνα στα μνημεία, στα έθιμα, στη συνύπαρξη των ανθρώπων. Αδιάψευστα σημάδια αυτής της ενεργής παρουσίας είναι τα μνημεία, τα μουσεία, οι παραγωγικές δυνατότητες και παραδόσεις, η προφορική ιστορία, οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Η θεματική αυτή ενότητα είναι μια πρόσκληση για την εξερεύνηση της ιστορίας και σημασίας της κατά τη Βυζαντινή περίοδο, και συνάμα η γνωριμία των μαθητών με τους τόπους της πάλαι ποτέ Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

9. Βυζάντιο και Ευρώπη Η Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο ως η Νέα Ρώμη και συνδυάστηκε με τη μεταφορά της πρωτεύουσας του Ρωμαϊκού κράτους στην Ανατολή. Ήδη από τα χρόνια των διαδόχων, η πορεία και η εξέλιξη του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους ήταν διαφορετική σε σχέση με το Δυτικό. Στο διάβα των χρόνων, στη σχέση του Βυζαντίου με πλευρές της Ευρώπης υπήρξαν περίοδοι αγαστοί αλλά και οδυνηρές περίοδοι, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Άλωση της Πόλης του 1204 από τους σταυροφόρους. Συνεργασίες και ανταγωνισμοί συνθέτουν ένα πολύπλοκο τοπίο, που δεν είναι στατικό στον χρόνο. Όψεις αυτών των σχέσεων θέλουμε να εξερευνήσει η θεματική αυτή ενότητα, πάντα με γνώμονα και τη

χρησιμότητα της εμπειρίας στο σήμερα, με την επισήμανση ασφαλώς ότι κάθε εποχή έχει τη δική της ιδιαίτερη δυναμική και άρα τα όποια συμπεράσματα δεν μπορεί να είναι μηχανιστικά.

10. Βυζάντιο και Ανατολή: Πλούσιες σχέσεις ανέπτυξε το Βυζάντιο και με την Ανατολή. Πόλεμοι και διπλωματία απασχόλησαν πολύ, ενώ και η αλεξανδρινή κληρονομιά είχε τη σημασία της. Κάποτε υπήρχε σφοδρή πολεμική αντιπαράθεση, πάντοτε υψηλότατη ακτινοβολία του βυζαντινού πολιτισμού. Αυτές τις σχέσεις συζητά η παρούσα ενότητα και εξερευνά και αντανακλάσεις τους στο σήμερα, στο πεδίο της διπλωματίας, της φιλίας των λαών ή των πολιτισμικών αλληλεπιδράσεων.

Στο σημείο αυτό είναι υποχρεωμένος κανείς να ρωτήσει: Πώς ζούσαν οι Βυζαντινοί; Ήταν η ερώτηση, στην οποία ο R.Byron ζήτησε να απαντήσει στο νεανικό του έργο «Το Βυζαντινό Επίτευγμα». Ένα κεφάλαιό του το τιλοφόρησε «Η χαρούμενη ζωή». Αυτό είναι μια σοβαρή παραποίηση. Όσο περισσότερο κανείς μελετά τη ζωή του Βυζαντίου, τόσο κατανοεί το βάρος των φροντίδων, που το τυραννούσαν. Ο φόβος, που προκαλούσε ο άτεγκτος φοροεισπράκτορας, ο τρόμος, από την αυθαίρετη τυραννία του αρχηγού του κράτους, η αδυναμία του χωρικού, μπροστά στην άπληστη επιθυμία του δυνατού για αρπαγή της γης, η επαναλαμβανόμενη απειλή βαρβαρικής εισβολής καθιστούσαν τη ζωή μια επικίνδυνη υπόθεση. Και εναντίον των κινδύνων που την απειλούσαν, μόνο υπερφυσική βοήθεια -η βοήθεια του αγίου, του μάγου ή του αστρολόγου- μπορούσε να την σώσει. Και είναι τιμή του που ο βυζαντινός κόσμος έκανε συνείδησή του τη φιλανθρωπία και ζήτησε να ελαφρώσει τα βάρη της ζωής, θεμελιώνοντας νοσοκομεία για τους ασθενείς, τους λεπρούς και τους αδύνατους, κτίζοντας ξενοδοχεία για τους οδοιπόρους και τους ξένους, γηροκομεία για τους γέροντες, οίκους μητρότητας για τις γυναίκες, καταφύγια για τα εγκαταλελειμμένα παιδιά και τους πτωχούς, ιδρύματα με γενναιοδωρία ενισχυόμενα οικονομικώς από τους ιδρυτές τους, οι οποίοι με γραπτούς κανονισμούς ρύθμιζαν με λεπτομέρειες τις κατευθύνσεις διοικήσεως αυτών των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Πρέπει κανείς να στραφεί προς τη ζωή των αγίων και όχι προς τους αυλικούς ιστορικούς, αν θα ήθελε να περιγράψει τις συνθήκες ζωής του Βυζαντίου. Και επειδή η ζωή ήταν ανασφαλής και επικίνδυνη, εύκολα αναπτύσσονταν καχυποψίες και εκρήξεις βίας και η σκληρότητα ήταν η φυσική συνέπεια. Η Ευρώπη του αιώνα μας θα

έπρεπε να κάνει ευκολότερη την κατανόηση των βασάνων του βυζαντινού κόσμου. Δεν θα αντιληφθούμε ποτέ σ' όλη την έκταση το μέγεθος των αυτοκρατορικών επιτευγμάτων, αν δεν έχουμε μάθει σε ορισμένο βαθμό την τιμή, με την οποία αυτά τα επιτεύγματα πραγματοποιούνταν.

(Εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες στην αδερφή μου Βάσω Κ. Ηλιάδη, χωρίς την πολύτιμη βοήθεια της οποίας δεν θα ολοκληρωνόταν αυτή η εργασία).

Info:

<https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=47710>

<https://www.calameo.com/books/0046253960aca7686bdfb>

<https://blogs.sch.gr/5lyktrik/2021/04/28/psigmata-vyzantinoy-politismoy-tis-kathimerinotitas-amalia-iliadi-filologos-istorikos-dieythyntria-5oy-gel-trikalon/>

<https://trikalain.gr/amalia-iliadi-mikro-istoriko-simeioma-gia-ti-vyzantini-aftokratoria/>

<https://blogs.sch.gr/5lyktrik/tag/opseis-vyzantinoy-politismoy-iliadi-amalia-k/>

<https://www.fatsimare.gr/kserete-oti/2020/12/12/to-synexes-tis-ellinikis-afigisis-mesa-apo-mnimes-byzantinis-agiologias-istor>

<https://www.calameo.com/books/00462539693ec024d39a1>

<https://trikalain.gr/amalia-iliadi-orthodoxos-christianismos-kai-vyzantini-koinoniki-zoi/>

<https://trikalaculture.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%AC%CF%83%CF%87%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B2%CF%85%CE%B6%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CE%BD-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA-%CE%B7%CE%BB%CE%B9%CE%AC/>

https://gataros1.blogspot.com/2011/12/blog-post_13.html

<https://www.calameo.com/books/004625396f372aa0452f2>

